

**RAPPORTAGE ONDERZOEK NAAR
DE RESTAURATIEACHTERSTAND BIJ
RIJKSMONUMENTEN**

COLOFON

Opdrachtgever	: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Project	: Onderzoek naar de restauratieachterstand bij rijksmonumenten
Projectnummer	: T0177.01.01
Datum	: 24 oktober 2006
Status	: Definitief
Auteur(s)	: Ir. R.A.W. Voskuilen/ ir. A. Elbers
Bijdrage	: Ir. J.G. Bos
Autorisatie inhoud	: Ir. R.A.W. Voskuilen
Autorisatie gehanteerde normbladen	: Niet van toepassing

INHOUDSOPGAVE	pagina
SAMENVATTING	1
1. INLEIDING	5
2. TOTALE HERSTELBEHOEFTE	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Totale herstelbehoefte	8
2.3 Totale herstelbehoefte voor kanjers en niet-kanjers	8
2.4 Totale herstelbehoefte per categorie	8
2.5 Totale herstelbehoefte naar regio	9
2.6 Totale herstelbehoefte naar gemeentegrootte	9
2.7 Urgentie van de te treffen maatregelen	10
2.8 Ontwikkeling van de behoefte in de tijd	10
3. RESTAURATIEACHTERSTAND	12
3.1 Doelstelling	12
3.2 Voortgang ten opzichte van de doelstelling	12
3.3 Omvang restauratieachterstand	14
3.4 Benodigde subsidiemiddelen om de doelstelling te halen	14
3.5 Beschikbare middelen versus benodigde middelen	15
3.6 Herstelbehoefte nadat restauratieachterstand is weggewerkt	16
4. STRUCTURELE SUBSIDIE/FINANCIERINGSBEHOEFTE	18
4.1 Inleiding	18
4.2 Structurele behoefte voor instandhouding	18
4.3 Beschikbare middelen versus benodigde structurele middelen	20

Bijlage 1: INDICATIE TOTALE HERSTELBEHOEFTE PER CATEGORIE NAAR REGIO

Bijlage 2: INDICATIE TOTALE HERSTELBEHOEFTE PER CATEGORIE NAAR GEMEENTEGROOTTE

Bijlage 3: GEMIDDELDE TOTALE HERSTELBEHOEFTE PER CATEGORIE, REGIO EN GEMEENTEGROOTTE

Bijlage 4: BEREKENING RESTAURATIEACHTERSTAND

Bijlage 5: ONTWIKKELING VAN DE BEHOEFTE IN DE TIJD

SAMENVATTING

Voor de rijksmonumenten is een doelstelling geformuleerd met als strekking dat niet meer dan 10% van de rijksmonumenten een ingrijpende restauratie zou moeten ondergaan. Er is echter een aanzienlijke discrepantie tussen de 10%-doelstelling en de feitelijke situatie. Dat verschil is aangeduid met de term restauratieachterstand. Het streven is erop gericht om in 2010 een situatie te bereiken waarbij de restauratieachterstand is weggenomen.

Om een beeld te krijgen van de fysieke toestand van de rijksmonumenten en van de restauratieachterstand in het bijzonder, heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) via een aselechte steekproef onderzoek laten doen door PRC divisie Bouwcentrum. Op basis van deze gegevens is tevens berekend in hoeverre de beschikbare subsidie- en financieringsmiddelen voldoende zijn om de restauratieachterstand weg te werken en de rijksmonumenten in stand te houden.

Totale herstelbehoefte

De totale herstelbehoefte voor de rijksmonumentenvoorraad per 2006 uitgedrukt in subsidiebele kosten bedraagt € 2.402 miljoen:

Totale herstelbehoefte	Totaal (€ * mln.)
Onderhoud (O)	143
Partieel herstel (P)	630
Restauratie (R)	1.629
Totaal	2.402

Van de totale herstelbehoefte komt 31% voor rekening van de kerken (8% van het aantal monumenten) en 46% voor rekening van woonhuizen en boerderijen (76% van het aantal). Bijna tweederde van de totale herstelbehoefte zou, om verdergaand verval tegen te gaan in de komende twee jaar moeten worden aangepakt.

In de periode tussen 2001 en 2006 is de totale herstelbehoefte gedaald van 2.508 miljoen naar 2.402 miljoen euro; echter de voorraad monumenten is in die periode met circa 17% toegenomen. Het effect van de inspanningen van de laatste jaren komt daarom beter tot uitdrukking in de gemiddelde behoefte per monument, welke de laatste vijf jaar met circa 18% gedaald is.

Omschrijving type	Gemiddelde totale herstelbehoefte	Gemiddelde totale herstelbehoefte	Procentuele wijziging
	2001 (€)	2006 (€)	
Woningen/Boerderijen	31.100	25.400	-18,4%
Kerken	201.700	168.000	-16,7%
Overige monumenten	79.000	58.700	-25,7%
Totaal	50.800	41.700	-17,9%

Restauratieachterstand

Een rijksmonument heeft een restauratieachterstand, waarbij ingrijpend herstel geboden is, indien de restauratiekosten (restauratie en partieel herstel) groter zijn dan 20% van de herbouwwaarde¹ van het rijksmonument; ofwel de relatieve restauratiekosten zijn meer dan 20%. Onderstaand tabel laat de ontwikkeling in de tijd zien en toont dat de kwaliteit van de rijksmonumenten zich richting de doelstelling ontwikkelt.

Jaar	Percentage rijksmonumenten met relatieve restauratiekosten > 20%
1993	30,0%
1997	26,4%
2001	19,3%
2006	17,1%

Berekend is welk deel van de totale herstelbehoefte weggewerkt moet worden om tot de doelstelling te komen dat in 2011 maximaal 10% van de rijksmonumenten een ingrijpende restauratie behoeven. Dit leidt tot de volgende verdeling van de restauratieachterstand:

Restauratieachterstand (€ * mln.)	
Via restauratiefondshypotheek	204
Via subsidies	370
Totaal	574

Om 370 miljoen restauratieachterstand via subsidies weg te werken, is 253 miljoen euro subsidie nodig. Het ministerie van OCW heeft berekend dat er op dit moment nog 192 miljoen euro beschikbaar is voor restauraties. Er is totaal 253 miljoen nodig, zodat geconcludeerd wordt dat eenmalig 61 miljoen euro aanvullende subsidiemiddelen nodig zijn om de doelstelling te halen dat de restauratieachterstand weggewerkt wordt voor 2011.

Om 204 miljoen euro restauratieachterstand via Restauratiefonds-hypotheek weg te werken is 177 miljoen euro aan hypotheek nodig. Voor deze financieringsbehoefte zijn vanuit het Revolving Fund geen middelen beschikbaar. Om aan deze bouwkundige vraag van 177 miljoen euro te voldoen is een eenmalige dotatie in het Revolving Fund van 140 miljoen euro nodig.

Indien de restauratieachterstand weggewerkt is, wordt eind 2010 een totale herstelbehoefte verwacht van 1.827 miljoen euro. Op dat moment is een situatie bereikt dat nog steeds 10% van de monumenten een ingrijpende restauratie behoeven. Deze monumenten hebben nog 813 miljoen restauratiebehoefte. Onderzocht is hoeveel subsidie- en financieringsmiddelen nodig zijn om ook deze restauratiebehoefte weg te werken. Hiervoor zouden nog 251 miljoen aan Restauratiefonds-hypotheek nodig zijn en 359 miljoen aan extra subsidiemiddelen. Dit betreft echter een theoretische berekening, daar er altijd een deel van de monumenteneigenaren resteert, die niet willen of kunnen restaureren.

¹ De herbouwwaarde wordt gebruikt als maatstaf om de hoogte van de totale herstelbehoefte van een rijksmonument aan te relateren. In de praktijk is bij rijksmonumenten van herbouw nauwelijks of geen sprake.

Structurele instandhouding

Op het moment dat het doel bereikt is dat niet meer dan 10% van de rijksmonumenten aan een restauratie toe is, zal er nog steeds een instandhoudingbehoefte en restauratiebehoefte blijven bestaan. Er is immers nog circa 10% van de rijksmonumenten die restauratie nodig heeft en de overige 90% zal instandgehouden moeten worden. Het structurele subsidiebudget moet van voldoende omvang zijn om te voorkomen dat er wederom een restauratieachterstand ontstaat.

Berekend is dat jaarlijks 58 miljoen euro per jaar nodig is om de rijksmonumenten, die in aanmerking komen voor subsidie, op niveau te houden. In de periode van 2007 tot en met 2010 is 40 miljoen euro per jaar beschikbaar voor instandhouding. Geconcludeerd wordt dat het structurele budget voor subsidie in 2007 tot en met 2010 met 18 miljoen per jaar moet worden verhoogd om verdere toename van de achterstand te voorkomen.

Eveneens is berekend dat jaarlijks 58,5 miljoen euro per jaar nodig is om de rijksmonumenten op niveau te houden, die in aanmerking komen voor financiering via een Restauratiefondshypothek. Om aan deze structurele vraag van 58,5 miljoen euro naar Restauratiefondshypotheek te voldoen, dient het Revolving Fund tot 2010 jaarlijks met 30 miljoen euro te worden versterkt, zodat in 2010 het Revolving Fund in evenwicht is. De omvang van de jaarlijks te verstrekken Restauratiefondshypotheek is dan gelijk aan de terugvloeiende middelen (rente en aflossing). Om deze evenwichtssituatie te bestendigen is na 2010 jaarlijks een structurele dotatie in het Revolving Fund nodig van gemiddeld 17 miljoen euro per jaar (zie voetnoot 3 op de volgende pagina).

Totaaloverzicht

Om de restauratieachterstand per 2010 weggewerkt te hebben, is 201 miljoen euro incidenteel aanvullende middelen nodig:

	Restauratie- achterstand	Benodigde subsidie/- financiering	Nog beschikbaar	Incidenteel aanvullend benodigde middelen
	(€ * mln.)	(€ * mln.)	(€ * mln.)	(€ * mln.)
Via restauratiefondshypothek (NRF)	204	140	0	140
Via subsidies	370	253	192	61
Totaal	574	393	192	201

Om de rijksmonumenten vervolgens in stand te houden en te voorkomen dat er wederom restauratieachterstand ontstaat, dient het structurele subsidiebudget per jaar in de periode van 2007 tot en met 2010 met 48 miljoen euro verhoogd te worden. Na 2010 zou deze verhoging van het budget 35 miljoen euro per jaar moeten zijn.

Periode 2007-2010

	Structurele instandhoudingsbehoefte per jaar (€ * mln.)	Beschikbare middelen per jaar (€ * mln.)	Structureel extra benodigde middelen per jaar (€ * mln.)
Via Restauratiefonds-hypotheek (NRF)	58,5	28,5 ²	30
Via subsidie (BRIM)	58,0	40,0	18
Totaal	116,5	69,0	48

Periode na 2010

	Structurele instandhoudingsbehoefte per jaar (€ * mln.)	Beschikbare middelen per jaar (€ * mln.)	Structureel extra benodigde middelen per jaar (€ * mln.)
Via Restauratiefonds-hypotheek (NRF)	58,5	41,5 ²	17 ³
Via subsidie (BRIM)	58,0	40,0	18
Totaal	116,5	81,5	35

Bij bovenstaande berekening van de structurele instandhoudingsbehoefte wordt de kanttekening gemaakt dat de uitkomsten beïnvloed worden door de gemaakte aannamen. Met name het veronderstelde gebruik van de eigenaren van de (subsidie-)regelingen en de aanname dat ieder monument jaarlijks 2% van de herbouwwaarde aan instandhouding behoeft, zijn hierbij van (grote) invloed.

² Deze middelen komen uit het Revolving Fund van het Nationaal Restauratiefonds.

³ In feite is er sprake van een benodigd bedrag dat in 2011 hoger ligt dan deze 17 miljoen en na een aantal jaar afloopt naar nul, omdat het Revolving Fund in balans komt. Voor de leesbaarheid is het benodigde bedrag in dit rapport gemiddeld.

1. INLEIDING

Eén van de beleidsdoelstellingen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is het behoud van het cultureel erfgoed. In dat kader is voor de rijksmonumenten een doelstelling geformuleerd met als strekking dat niet meer dan 10% van de rijksmonumenten een ingrijpende restauratie zou moeten ondergaan. Dit wordt wel de normale werkvoorraad genoemd. In 1993 is voor het eerst in opdracht van de toenmalige Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC) onderzoek gedaan naar de fysieke toestand van de rijksmonumenten. Het rapport "Buitendijk" rapporteerde over de restauratiebehoefte. Daaruit bleek een aanzienlijke discrepantie tussen de 10%-doelstelling en de feitelijke situatie. Dat verschil is aangeduid met de term restauratieachterstand. In 1994 heeft de toenmalige Minister van WVC een plan van aanpak opgesteld om de restauratieachterstand in te lopen. Dit plan van aanpak "Het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg" heeft aan de basis gestaan van de ontwikkelingen daarna en de inzet van extra restauratiebudget door opeenvolgende kabinetten.

Het streven is erop gericht om in 2010 een situatie te bereiken waarbij de restauratieachterstand is weggenomen.

Periodiek wordt de Tweede Kamer op de hoogte gebracht van de stand van zaken. In 1997 en 2001 werd de restauratiebehoefte gemeten op basis van gemeentelijke behoefte-ramingen. Daarover werd de Tweede Kamer geïnformeerd.

De behoefte-ramingen werden in de eerste plaats opgesteld om het restauratiebudget over de gemeenten te verdelen, maar doordat met ingang van het jaar 2006 een nieuw stelsel is ingevoerd voor de subsidiëring van het instandhouden van monumenten komen de gemeentelijke behoefte-ramingen te vervallen.

Om toch een beeld te krijgen van de restauratieachterstand op dit moment heeft het ministerie van OCW onderzoek laten doen door PRC divisie Bouwcentrum. Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een steekproefsgewijze inventarisatie van de totale herstelbehoefte (instandhouding en restauratie) van 1.774 monumenten, waarbij onderscheid is gemaakt naar de categorieën: kerken, woonhuizen, boerderijen, molens, kastelen en buitenplaatsen, losse objecten en overige monumenten. Onder losse objecten vallen monumenten als bijvoorbeeld erf-scheidingen, straatmeubilair, stoepen, gedenktekens en begraafplaatsen.

De steekproef is aselekt getrokken en is van een dusdanige omvang en samenstelling, dat voor de onderscheiden categorieën betrouwbare uitspraken zijn te doen over de totale herstelbehoefte. In de steekproefuitwerking is tevens speciale aandacht besteed aan de kanjers, daar deze een fors deel van de totale herstelbehoefte voor hun rekening nemen. Voor een verantwoording van de opzet en de uitvoering van het onderzoek wordt verwezen naar de rapportage "Onderzoeksverantwoording".

In dit rapport worden de resultaten van het onderzoek weergegeven.

In hoofdstuk 2 is uitgewerkt wat de totale herstelbehoefte is van de rijksmonumenten. Deze totale herstelbehoefte betreft zowel instandhoudingsbehoefte als restauratiebehoefte.

In hoofdstuk 3 wordt de restauratieachterstand berekend. Er wordt derhalve berekend welke restauratiebehoefte weggewerkt moet worden om te realiseren dat in 2011 nog maximaal 10% van de rijksmonumenten een ingrijpende restauratie zou moeten ondergaan. Tevens wordt berekend welke subsidiemiddelen hiervoor nodig zijn.

In hoofdstuk 4 is een analyse gegeven van de benodigde subsidiemiddelen om de rijksmonumenten op niveau te houden, nadat de restauratieachterstand is weggewerkt.

2. TOTALE HERSTELBEHOEFTE

2.1 Inleiding

PRC heeft voor dit onderzoek de methodiek gehanteerd die is ontwikkeld voor de registratie van de gemeentelijke behoefteramingen als basis voor de verdeling van het restauratiebudget. Door met deze methodiek te werken wordt de vergelijkbaarheid ten opzichte van de behoefteramingen in 1993, 1997 en 2001 gewaarborgd.

Aan de hand van door inspecteurs geregistreerde specifieke gegevens van een monument, wordt met kostenkengetallen berekend welke herstelbehoefte het monument heeft. In de methode wordt onderscheid gemaakt tussen Onderhoud (O), Partieel herstel (P) en Restauratie (R).

Onder '**Onderhoud**' worden maatregelen verstaan die nodig zijn om bepaalde problemen te voorkomen of om de termijn waarop restauratie plaats moet vinden te waarborgen of te verlengen. Deze maatregelen hebben meestentijds betrekking op het verhelpen van kleinschalige gebreken of op het geven van een beschermende behandeling (bijvoorbeeld schilderwerk en incidentele reparaties aan ramen, deuren en kozijnen, het repareren van incidenteel loszittende of uitvallend voegwerk.)

Onder '**Partieel herstel**' worden maatregelen verstaan die nodig zijn om gebreken te verhelpen, omdat de functie niet meer gewaarborgd is en/of sprake is van een voortdurende storing in de functievervulling. Deze maatregelen hebben betrekking op één van de componenten die onderdeel uitmaken van het betreffende bouwdeel/-element. (Bijvoorbeeld maatregelen aan het pleisterwerk op een buitengevel maar niet maatregelen aan de achterliggende constructie.)

Onder '**Restauratie**' worden maatregelen verstaan die nodig zijn om gebreken te verhelpen, omdat de functie niet meer gewaarborgd is en/of sprake is van een voortdurende storing in de functievervulling. Deze maatregelen hebben betrekking op alle componenten die onderdeel uitmaken van het betreffende bouwdeel/-element. (Bijvoorbeeld maatregelen aan zowel de dakafwerking als een de kapconstructie.)

Het saldo van onderhoud, partieel herstel en restauratie wordt aangeduid als **de totale herstelbehoefte**.

Voor de rijksmonumenten is de doelstelling geformuleerd dat niet meer dan 10% van de rijksmonumenten na 2010 nog een ingrijpende restauratie zou moeten ondergaan. Het verschil ten opzichte van de feitelijke situatie is aangeduid met de term **restauratieachterstand**. Deze restauratieachterstand wordt uitgedrukt in de hoeveelheid partieel herstel en restauratie die weggewerkt moet worden om de 10% doelstelling te halen. Of een monument al of niet een ingrijpende restauratie moet ondergaan is in dit kader vertaald naar die monumenten die een totale herstelbehoefte hebben van meer dan 20% van de herbouwwaarde van het monument.

2.2 Totale herstelbehoefte

De totale herstelbehoefte voor de rijksmonumentenvoorraad per 2006 uitgedrukt in subsidia-bele kosten bedraagt € 2.402 miljoen, zie tabel 1:

Totale herstelbehoefte	Totaal (€ * mln.)
Onderhoud (O)	143
Partieel herstel (P)	630
Restauratie (R)	1.629
Totaal	2.402

Tabel 1: Totale herstelbehoefte

2.3 Totale herstelbehoefte voor kanjers en niet-kanjers

In 2001 bleek de totale herstelbehoefte voor ca. 27% te worden bepaald door de zogenaamde kanjers (219 rijksmonumenten). Om die reden is in het onderzoek apart aandacht besteed aan deze groep monumenten. Tabel 2 geeft een overzicht van de totale herstelbehoefte voor de kanjers en de overige monumenten. De totale herstelbehoefte voor instandhouding en restauratie voor de kanjers bedraagt per 2006 ca. 16% van de totale herstelbehoefte.

Doelgroep	Aantal rijks- monumenten	Onderhoud (€ * mln.)	Partieel herstel (€ * mln.)	Restauratie (€ * mln.)	Totale herstel- behoefte (€ * mln.)
1. Kanjers uit 2001	219	6	88	250	345
2. Overig	57.399	137	542	1.379	2.057
Totaal	57.618	143	630	1.629	2.402

Tabel 2: Totale herstelbehoefte kanjers en overige monumenten

2.4 Totale herstelbehoefte per categorie

Omschrijving type	Aantal rijks- monu- menten	Onderhoud (€ * mln.)	Partieel herstel (€ * mln.)	Restauratie (€ * mln.)	Totale herstel- behoefte (€ * mln.)
1. Kerken	4.387	35	167	535	737
2. Woningen	36.322	53	190	408	651
3. Boerderijen	7.495	20	101	341	461
4. Molens	1.268	4	14	48	65
5. Kastelen, buitenplaatsen	998	9	37	70	116
6. Losse objecten	2.329	4	25	57	86
7. Overig	4.819	18	96	172	286
Totaal	57.618	143	630	1.629	2.402

Tabel 3: Totale herstelbehoefte per categorie

Van de totale herstelbehoefte komt 31% voor rekening van de kerken (8% van het aantal mo-numenten) en 46% voor rekening van woonhuizen en boerderijen (76% van het aantal).

2.5 Totale herstelbehoefte naar regio

	Aantal rijksmonu- menten		Onderhoud (€ * mln.)	Partieel herstel (€ * mln.)	Restauratie (€ * mln.)	Totale herstelbehoefte (€ * mln.)	
1. Noord	7.740	13%	17	72	187	275	11%
2. Oost	8.744	15%	20	104	255	378	16%
3. West	26.866	47%	61	290	671	1.023	43%
4. Zuid	14.268	25%	45	164	517	726	30%
Totaal	57.618	100%	143	630	1.629	2.402	100%

Tabel 4: Totale herstelbehoefte naar regio

Zo op het eerste gezicht lijken er enige verschillen in de (relatieve) totale herstelbehoefte per regio. De totale herstelbehoefte in regio West bedraagt 43% van het totaal terwijl hier 47% van het aantal monumenten staat. De behoefte in regio Zuid vertegenwoordigt 30% van het totaal voor 25% aan monumenten. Echter ook de samenstelling van de monumenten verschilt, waardoor niet zondermeer kan worden geconcludeerd dat er grote regionale verschillen zijn in de (relatieve) totale herstelbehoefte. Bijlage 1 geeft een overzicht van de verdeling van de monumentencategorieën over de regio's en de totale herstelbehoefte per categorie. Let wel: de totale herstelbehoefte per regio is indicatief omdat het aantal opnamen per categorie op regionaal niveau onvoldoende kan zijn voor een betrouwbare en nauwkeurige uitspraak per regio.

2.6 Totale herstelbehoefte naar gemeentegrootte

	Aantal rijksmonu- menten		Onderhoud (€ * mln.)	Partieel herstel (€ * mln.)	Restauratie (€ * mln.)	Totale herstelbehoefte (€ * mln.)	
1. > 1000 rm	15.261	26%	38	110	244	392	16%
2. 300-1000 rm	12.032	21%	20	153	316	489	20%
3. 100-300 rm	16.698	29%	43	175	469	687	29%
4. <= 100 rm	13.627	24%	42	192	600	834	35%
Totaal	57.618	100%	143	630	1.629	2.402	100%

Tabel 5: Totale herstelbehoefte naar gemeentegrootte

De totale herstelbehoefte in kleine monumentengemeenten is hoog ten opzichte van het aantal monumenten, maar ook hier geldt weer dat de samenstelling aanmerkelijk verschilt van die in de grotere monumentengemeenten. De helft van het aantal kerken (de categorie met de grootste absolute totale herstelbehoefte) staat in de monumentengemeenten met 100 monumenten of minder. Voor een verdere uitsplitsing: zie bijlage 2. Ook hiervoor geldt dat de cijfers over de totale herstelbehoefte indicatief zijn.

2.7 Urgentie van de te treffen maatregelen

Bij de inspectie van de monumenten uit de steekproef is ook gekeken naar de urgentie van de te treffen maatregelen. Tabel 6 geeft een overzicht van de resultaten.

Uitvoering binnen 0 - 2 jaar houdt in dat het achterwege blijven van maatregelen leidt tot een gevaarlijke situatie of ernstige vervolgschade. Uitvoering binnen 2 – 5 jaar betekent dat er geen direct gevaar is of nog geen vervolgschade optreedt, maar op termijn kan daar zeker sprake van zijn. Maatregelen uit te voeren in 5 tot 10 jaar hebben betrekking op aanwezige gebreken die niet op korte of middellange termijn tot gevolgschade leiden.

	Onderhoud (€ * mln.)	Partieel herstel (€ * mln.)	Restauratie (€ * mln.)	Totale herstelbehoefte (€ * mln.)	
Uit te voeren in 0 tot 2 jaar	27	251	1.303	1.581	66%
Uit te voeren in 2 tot 5 jaar	66	320	283	668	28%
Uit te voeren in 5 tot 10 jaar	50	59	43	152	6%
Totaal	143	630	1.629	2.402	100%

Tabel 6: Urgentie

Bijna tweederde van de totale herstelbehoefte zou, om verdergaand verval tegen te gaan in de komende twee jaar moeten worden aangepakt. Wel is er een duidelijk verschil tussen de restauratiebehoefte en de behoefte aan onderhoud en partieel herstel; dat laatste strekt zich voornamelijk uit over een periode van 5 jaar.

In bijlage 3 wordt een overzicht gegeven van de gemiddelde totale herstelbehoefte per categorie, per regio en per gemeentegrootte.

De uitsplitsingen naar categorieën voor regio en gemeentegrootte zijn indicatief.

2.8 Ontwikkeling van de behoefte in de tijd

De volgende tabel toont de verandering in de totale herstelbehoefte tussen 2001 en 2006.

Omschrijving type	Totale herstelbehoefte 2001 (€ * mln)	Totale herstelbehoefte 2006 (€ * mln)	Procentuele wijziging
Woningen/Boerderijen	1.182	1.112	-6,0%
Kerken	697	737	5,8%
Overige monumenten	628	553	-12,1%
Totaal	2.508	2.402	-4,2%

Tabel 7: Ontwikkeling totale herstelbehoefte

In bijlage 5 is deze ontwikkeling nader geanalyseerd. Voorgaande tabel lijkt een beperkte daling in de behoefte te laten zien, echter de voorraad monumenten is in die periode met circa 17% toegenomen. Het effect van de inspanningen van de laatste jaren komt beter tot uitdrukking in de gemiddelde behoefte per monument, welke de laatste vijf jaar met circa 18% gedaald is.

Omschrijving type	Gemiddelde totale herstelbehoefte	Gemiddelde totale herstelbehoefte	Procentuele wijziging
	2001 (€)	2006 (€)	
Woningen/Boerderijen	31.100	25.400	-18,4%
Kerken	201.700	168.000	-16,7%
Overige monumenten	79.000	58.700	-25,7%
Totaal	50.800	41.700	-17,9%

Tabel 8: Ontwikkeling gemiddelde totale herstelbehoefte

De subsidieregeling is recentelijk gewijzigd. De focus van de regelingen verschuift van restauratie naar instandhouding. In de vigerende regelingen zijn ondergrenzen en bovengrenzen ingebouwd. Separaat van dit rapport is geanalyseerd wat het effect van deze grenzen is op de honorering van herstelbehoefte. Gebleken is dat (voorbijgaand aan de vraag of er voldoende budget beschikbaar is) de grenzen er toe leiden dat een deel van de behoefte op projectniveau niet kan worden gehonoreerd.

3. RESTAURATIEACHTERSTAND

3.1 Doelstelling

Voor de rijksmonumenten is de doelstelling geformuleerd dat niet meer dan 10% van de rijksmonumenten na 2010 nog een ingrijpende restauratie zou moeten ondergaan. Reeds in 1993 is aangetoond dat er een groot gat zit tussen de 10%-doelstelling en de feitelijke situatie. Dat verschil is aangeduid met de term restauratieachterstand. In 1994 heeft de toenmalige Minister van WVC een plan van aanpak opgesteld om de restauratieachterstand in te lopen. Dit plan van aanpak "Het Strategisch Plan voor de Monumentenzorg" heeft aan de basis gestaan van de ontwikkelingen daarna en de inzet van extra restauratiebudget door opeenvolgende kabinetten.

In dit hoofdstuk wordt becijferd welke middelen nodig zijn om de restauratieachterstand weg te werken. In hoofdstuk 4 wordt uitgerekend welke middelen nodig zijn om de rijksmonumenten vervolgens op het gewenste niveau te houden.

3.2 Voortgang ten opzichte van de doelstelling

In de doelstelling wordt gesproken over de rijksmonumenten die een ingrijpende restauratie moeten ondergaan. Een rijksmonument heeft een restauratieachterstand waarbij ingrijpend herstel geboden is indien de restauratiekosten (restauratie en partieel herstel) voor de komende 10 jaar groter zijn dan 20% van de herbouwwaarde⁴ van het rijksmonument; ofwel de relatieve restauratiekosten zijn meer dan 20%.

Deze definitie van achterstand is gebaseerd op de methodiek die het ministerie van VROM gebruikt voor het bepalen van de kwaliteit van de woningvoorraad. Alleen de definitie is voor dit doel overgenomen; de kostenkengetallen zijn uiteraard gebaseerd op de verschillende soorten monumenten.

Voor de behoefteramingen uit 1993, 1997, 2001 en 2006 is het percentage rijksmonumenten berekend met meer dan 20% relatieve restauratiekosten. De resultaten van deze berekening worden in de volgende tabel weergegeven.

Jaar	Percentage rijksmonumenten met relatieve restauratiekosten > 20%
1993	30,0% ⁵
1997	26,4%
2001	19,3%
2006	17,1%

Tabel 9: Percentage monumenten met restauratieachterstand

⁴ De herbouwwaarde wordt gebruikt als maatstaf om de hoogte van de totale herstelbehoefte van een rijksmonument aan te relateren. In de praktijk is bij rijksmonumenten van herbouw nauwelijks of geen sprake.

⁵ Indicatief.

Door te werken met het begrip relatieve restauratiekosten is het mogelijk om de rijksmonumenten in te delen naar kwaliteitsklassen en om per categorie te bepalen hoe groot de achterstand is.

De afname van het percentage rijksmonumenten met restauratieachterstand vindt niet alleen plaats bij de categorieën matig en slecht (>20%). De volgende tabel toont dit aan.

Percentage rijksmonumenten met relatieve restauratiekosten					
	< 10%	10-20 %	20-30%	30-50%	>=50%
1997	58,4%	15,2%	8,8%	8,9%	8,7%
2001	64,7%	16,1%	7,0%	6,5%	5,8%
2006	71,0%	11,9%	6,7%	6,2%	4,1%

Tabel 10: Ontwikkeling restauratieachterstand naar kwaliteitsklassen

Het percentage rijksmonumenten met restauratieachterstand is de afgelopen jaren beduidend afgenomen. Dit wordt onder meer duidelijk als het percentage rijksmonumenten met restauratieachterstand wordt bekeken per type rijksmonument.

Percentage rijksmonumenten met relatieve restauratiekosten > 20%								
	Kerk	Woonhuis	Boerderij	Molen	Kasteel	Los Obj.	Overig	Totaal
1997	29,9%	20,8%	39,1%	36,0%	35,2%	35,5%	24,6%	26,4%
2001	16,3%	15,3%	28,7%	25,9%	21,1%	35,0%	23,0%	19,3%
2006	8,7%	12,8%	33,4%	29,9%	16,2%	38,8%	17,6%	17,1%

Tabel 11: Restauratieachterstand per type monument

Wordt voor de categorie boerderijen onderscheid gemaakt naar functie, dan blijkt dat van de boerderijen met een agrarische functie 44,1% restauratieachterstand heeft. Voor boerderijen zonder agrarische functie is dit 29,2%.

Als we de doelstelling, zoals geformuleerd in 1993, projecteren op de in dit onderzoek gehanteerde definitie van de restauratieachterstand, dan moet worden vastgesteld dat met name bij de categorieën Boerderijen, Molens en Losse Objecten nog een aanmerkelijke inspanning wordt gedaan om de doelstelling te realiseren. Voor de andere monumenten kan worden geconcludeerd dat de doelstelling ofwel reeds is behaald of binnen bereik ligt. Let wel: ook als de doelstelling gehaald is, bestaat er in deze categorieën wel degelijk een restauratiebehoefte. Tevens is een fors deel van deze restauratiebehoefte urgent, zoals uit tabel 6 van paragraaf 2.7 blijkt.

In de afgelopen jaren is het aantal rijksmonumenten aanzienlijk toegenomen, deels door het opsplitsen van rijksmonumenten in meerdere rijksmonumenten maar grotendeels door de toevoeging van MSP-objecten. Interessant is het om te zien in hoeverre de restauratieachterstand afneemt bij de rijksmonumenten, niet zijnde MSP-objecten.

Percentage rijksmonumenten (geen MSP) met relatieve restauratiekosten > 20%								
	Kerk	Woonhuis	Boerderij	Molen	Kasteel	Los Obj.	Overig	Totaal
1997	30,0%	20,9%	39,0%	36,0%	35,1%	35,7%	23,9%	26,5%
2001	16,6%	15,2%	26,3%	25,2%	21,0%	34,4%	25,2%	18,7%
2006	8,7%	11,6%	29,3%	29,6%	17,7%	36,5%	17,8%	15,4%

Tabel 12: Restauratieachterstand per type monument exclusief MSP-panden

Tabel 12 laat zien dat het percentage rijksmonumenten (excl. MSP) met restauratieachterstand iets lager ligt. Dit toont aan dat de kwaliteit van hetgeen is toegevoegd ongeveer gelijk is aan die van alle monumenten tezamen.

3.3 Omvang restauratieachterstand

Aan de hand van tabel 11 is berekend welk deel van de totale herstelbehoefte weggewerkt moet worden om tot de doelstelling te komen dat in 2011 maximaal 10% van de rijksmonumenten een ingrijpende restauratie behoeven (in dit kader vertaald naar monumenten die meer dan 20% herbouwwaarde hebben). In bijlage 4 is deze berekening uitgevoerd. Aangezien het niet reëel is te veronderstellen dat in iedere categorie monumenten de doelstelling exact gehaald wordt, is aangenomen dat in iedere categorie een evenredig deel van de rijksmonumenten gerestaureerd wordt. Dit zal uiteindelijk betekenen dat in een aantal categorieën de doelstelling in ruimere mate gehaald zal worden en in andere niet.

Dit leidt tot de volgende verdeling van de restauratieachterstand:

	Restauratieachterstand (€ * mln.)
Via Restauratiefonds-hypotheek (NRF)	204
Via subsidies	370
Totaal	574

Tabel 13: Omvang restauratieachterstand

Om de doelstelling te bereiken dat het percentage monumenten dat ingrijpend herstel nodig heeft in 2011 is teruggebracht tot 10%, moet in ieder geval de totale herstelbehoefte met 574 miljoen verminderd worden. De restauratieachterstand bedraagt derhalve 574 miljoen euro.

3.4 Benodigde subsidiemiddelen om de doelstelling te halen

Relevant is de vraag hoeveel subsidiemiddelen nodig zijn om de restauratieachterstand van 574 miljoen weg te werken. Een deel van de restauratieachterstand heeft betrekking op monumenten waarvan de eigenaren een beroep kunnen doen op de Restauratiefonds-hypotheek. Zij krijgen geen subsidie.

Tabel 14 geeft de resultaten van de berekening van de subsidie/financieringsbehoefte, uitgaande van een gewogen subsidie/financieringspercentage (afhankelijk van de type eigenaar is dit 60% of 70% subsidie en 70% of 100% lening op fiscaal aftrekbare kosten).

	Restauratie achterstand (€ mln.)	Maximale subsidie of lening (€ mln.)
Via Restauratiefonds-hypotheek (NRF)	204	177
Via subsidies	370	253
Totaal	574	430

Tabel 14: Subsidiebehoefte wegwerken achterstand tot 10%

Totaal is 253 miljoen subsidie nodig om te realiseren dat maximaal 10% van de rijksmonumenten in 2011 ingrijpend herstel nodig heeft.

Voor rijksmonumenten waarvan de eigenaren een beroep kunnen doen op het restauratiefonds, komt de financieringsbehoefte voor het wegwerken van de achterstand op circa 177 miljoen euro.

3.5 Beschikbare middelen versus benodigde middelen

Reguliere begrotingsmiddelen ten behoeve van restauratie, die nog niet tot productie (=restauratie) hebben geleid, moeten in aftrek worden gebracht van de berekende subsidiebehoefte. Deze subsidiemiddelen zullen immers nog gaan bijdragen aan het verminderen van de restauratiebehoefte zoals gemeten en berekend op basis van de gehouden steekproef. Het zijn reguliere begrotingsmiddelen over de periode 2001-2011, die recent beschikt zijn op basis van BRRM of BRIM en nog niet tot productie geleid hebben of begrotingsmiddelen die binnenkort beschikt gaan worden. In totaal gaat het om 192 miljoen euro, welke als volgt gespecificeerd zijn:

Periode	Regeling	Bedrag (€ mln.)
2001-2005	BRRM-regulier	
	Beschikt maar nog niet gedeclareerd/in productie omgezet:	12
2006-2011	BRRM-regulier	
	Beschikt maar nog niet gedeclareerd/in productie omgezet:	92
	Nog niet beschikt:	16
	Kanjerregeling	
	Beschikt maar nog niet gedeclareerd/in productie omgezet:	10
	Extra middelen 2005 (98,5 mln)	
	Afronding 11 kanjers, waarvan nog niet in productie gebracht:	28
	Brim, art 43, wordt binnenkort beschikt:	34
Totaal		192

Tabel 15: Nog in te zetten en beschikbare subsidiemiddelen voor restauratie

In bovenstaande tabel is berekend dat er op dit moment nog 192 miljoen euro beschikbaar is voor restauraties. Er is totaal 253 miljoen nodig, zodat geconcludeerd wordt dat eenmalig 61 miljoen euro aanvullende subsidiemiddelen nodig zijn om de doelstelling te halen dat de restauratieachterstand weggewerkt wordt voor 2011.

Voor rijksmonumenten waarvan de eigenaren een beroep kunnen doen op de Restauratiefonds-hypothek, komt de vraag naar Restauratiefonds-hypotheken voor het wegwerken van de achterstand op circa 177 miljoen euro. Voor deze financieringsbehoefte zijn vanuit het Revolving Fund geen middelen beschikbaar. Om aan deze bouwkundige vraag van 177 miljoen euro te voldoen is een eenmalige dotatie in het Revolving Fund van 140 miljoen euro nodig.

3.6 Herstelbehoefte nadat restauratieachterstand is weggewerkt

Indien naast de subsidies voor het wegwerken van de restauratieachterstand voldoende middelen voor instandhouding worden ingezet (zie hoofdstuk 4), wordt eind 2010 een totale herstelbehoefte verwacht, zoals die in tabel 16 is weergegeven.

Totale herstelbehoefte 2010	Totaal (€ * mln.)
Onderhoud (O)	131
Partieel herstel (P)	538
Restauratie (R)	1.158
Totaal	1.827

Tabel 16: Totale herstelbehoefte in 2010 indien voldoende middelen voorhanden zijn (prijspeil 2006)

Geconcludeerd wordt, dat na het wegwerken van de restauratieachterstand er nog circa 1.700 miljoen euro restauratiebehoefte (= partieel herstel plus restauratie) resteert.

Op dat moment is een situatie bereikt dat nog steeds 10% van de monumenten een ingrijpende restauratie behoeft. Onderzocht is hoeveel subsidie- en financieringsmiddelen nodig zijn om restauratiebehoefte (partieel herstel en restauratie) weg te werken. De onderstaande tabel laat dit zien. Dit is een theoretische aanname, want in de praktijk is dit een nauwelijks haalbaar scenario. Bij de berekening is geen rekening gehouden met boven- en ondergrenzen in de subsidieregelingen.

	Restauratie behoefte (€ * mln.)	Maximale subsidie of lening (€ * mln.)
Via Restauratiefonds-hypothek (NRF)	617	534
Via subsidies	1.079	741
Totaal	1.696	1.275

Tabel 17: Subsidie- en financieringsbehoefte wegwerken alle mogelijke restauratiebehoefte

In de vorige tabel is onderzocht wat er nodig is om alle restauratiebehoefte weg te werken, die resteert nadat de 10% doelstelling is gehaald. Aanvullend is onderzocht hoeveel subsidie- en financiële middelen nodig zijn om niet alles, maar alleen de 10% van de monumenten te herstellen die op dat moment nog ingrijpend herstel behoeven (in dit kader zijn dat de monumenten met relatieve restauratiekosten van meer dan 20% van de herbouwwaarde).

	Restauratie behoefte (€ * mln.)	Maximale subsidie of lening (€ * mln.)
Via Restauratiefonds-hypotheek (NRF)	289	251
Via subsidies	524	359
Totaal	813	609

Tabel 18: Subsidie- en financieringsbehoefte wegwerken restauratiebehoefte van de resterende monumenten met meer dan 20% relatieve restauratiekosten

NB: In deze paragraaf is gerekend met BRRM-subsidiepercentages; indien met subsidiepercentages conform artikel 43 van de BRIM wordt gerekend, vallen de benodigde subsidiebudgetten lager uit.

4. STRUCTURELE SUBSIDIE/FINANCIERINGSBEHOEFTE

4.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is uitgerekend hoeveel subsidie- en financieringsmiddelen nodig zijn om het beleidsdoel te bereiken dat niet meer dan 10% van de rijksmonumenten aan een restauratie toe is. Op het moment dat dit doel bereikt is, zal er nog steeds een instandhoudingsbehoefte en restauratiebehoefte blijven bestaan. Er is immers nog circa 10% van de rijksmonumenten die restauratie nodig heeft en de overige 90% zal instand gehouden moeten worden. Het structurele subsidiebudget moet van voldoende omvang zijn om te voorkomen dat er wederom een restauratieachterstand ontstaat. In dit hoofdstuk wordt een inschatting gegeven van deze structurele subsidiebehoefte.

De opzet van dit onderzoek is met name ingericht voor het bepalen van de restauratieachterstand. Om die reden is er niet meer dan een indicatie te geven van de structurele subsidiebehoefte.

4.2 Structurele behoefte voor instandhouding

Aangenomen wordt dat een monument eenmaal per vijftig jaar volledig gerestaureerd wordt (in de praktijk is dit niet altijd een volledige restauratie, maar is dit opgebouwd uit deelrestauraties). In die cyclus van vijftig jaar wordt de totale herbouwwaarde geïnvesteerd om het rijksmonument in stand te houden. Jaarlijks is derhalve 2% van de totale herbouwwaarde van de rijksmonumenten nodig om de rijksmonumenten gemiddeld op niveau te houden.

In dit onderzoek is aan de hand van de inspectiegegevens berekend wat de herbouwwaarde is van de onderzochte rijksmonumenten. Op deze wijze is de totale herbouwwaarde van de rijksmonumenten geschat. Door nu van deze herbouwwaarde 2% te nemen, is de jaarlijks benodigde investering bekend om de rijksmonumenten op peil te houden.

Een deel van deze benodigde investering wordt via restauratiefondsleningen gefinancierd. Een groot deel (circa 90%) van de woningen en niet-agrarische boerderijen komt hiervoor in aanmerking. In wat mindere mate betreft dit de categorie 'Overige monumenten' (20%).

Onder deze aannamen ziet de benodigde structurele subsidiebehoefte er als volgt uit:

Categorie	Aantal rijks- monumenten	Herbouw- waarde (€ * mln.)	Jaarlijkse investering (2%) (€ * mln.)	Financiering via restaura- tiefonds (€ * mln.)	Gem. subsidie perc.	Theoretisch benodigde subsidie (€ * mln.)
Kerken	4.387	8.366	167		58,5%	98
Woningen	36.322	8.192	164	146	27,6%	5
Boerderijen	7.495	2.539	51	30	38,1%	8
Molens	1.268	416	8		48,8%	4
Kastelen	998	989	20		46,0%	9
Losse obj.	2.329	272	5		36,2%	2
Overig	4.819	3.319	66	13	36,7%	20
Totaal	57.618	24.094	482	189		146

Tabel 19: Structurele subsidie-/financieringsbehoefte (instandhouding)

Subsidiemiddelen

De totale structurele behoefte aan subsidie voor instandhouding bedraagt 146 miljoen euro per jaar. Hiervan is 67% nodig voor de instandhouding van de kerken. Dit is echter een theoretisch berekening, daar niet de totale toename van herstel via subsidieregelingen wordt weg-gewerkt. Uit de praktijk blijkt namelijk dat dit ook regelmatig wordt opgelost via andere mid-delen. In eerder onderzoek is door de RdMz en het NRF aangegeven wat het beroep op de instandhoudingssubsidie is. In onderstaande tabel is dit effect weergegeven.

Categorie	Theoretisch benodigde subsidie (€ * mln.)	Gebruik van de regeling ⁶	Verwachte benodigde subsidie (€ * mln.)
Kerken	98	44,1%	43
Woningen	5	29,6%	1
Boerderijen	8	25,2%	2
Molens	4	33,7%	1
Kastelen	9	31,2%	3
Losse obj.	2	36,3%	1
Overig	20	34,6%	7
Totaal	146		58

Tabel 20: Verwachte jaarlijks benodigde structurele subsidiebehoefte (instandhouding)

Uit de tabel blijkt dat jaarlijks 58 miljoen euro per jaar nodig is om de rijksmonumenten, die in aanmerking komen voor subsidie, op niveau te houden.

⁶ Dit is bepaald op basis van ervaringen (RdMZ en NRF) met eerdere subsidieregelingen (BRRM en BROM). Dit was in een tijd van schaarste aan subsidie-middelen. De werkelijke vraag ligt hoger, zodra er voldoende middelen beschikbaar zijn, waardoor de berekende benodigde subsidie als een minimum beschouwd mag worden.

Financieringsmiddelen

Een deel van deze benodigde investering wordt via Restauratiefonds-hypotheken gefinancierd. Een groot deel (circa 90%) van de woningen en niet-agrarische boerderijen komt hiervoor in aanmerking. In wat mindere mate betreft dit de categorie 'Overige monumenten' (20%). Voor deze categorieën ziet de benodigde structurele financieringsbehoefte er als volgt uit:

Categorie	Via Restauratiefonds-hypotheek (€ * mln.)	Minus ondergrens v/d regeling (€ * mln.)	Gemiddeld financiering perc	Benodigde Restauratiefonds-hypotheek (€ * mln.)
Woningen	146	122	72,1%	88
Boerderijen	30	28	72,1%	20
Overig	13	12	73.9%	9
Totaal	189	163		117

Tabel 21: Structurele financieringsbehoefte (instandhouding)

De totale behoefte aan Restauratiefonds-hypotheken voor instandhouding bedraagt 117 miljoen euro per jaar. Ook dit is een theoretisch berekening, daar niet de totale toename van herstel via de regeling wordt weggewerkt. Uit de praktijk blijkt namelijk dat dit ook regelmatig wordt opgelost via andere middelen, bijvoorbeeld eigen geld. Uit ervaringscijfers van het NRF uit de periode 2000-2006, blijkt dat voor circa de helft van de behoefte een beroep wordt gedaan op de Restauratiefonds-hypotheek. In onderstaande tabel is dit effect weergegeven.

Categorie	Theoretisch benodigde Restauratiefonds-hypotheek (€ * mln.)	Gebruik van de regeling	Werkelijk benodigde Restauratiefonds-hypotheek (€ * mln.)
Woningen	88	50%	44
Boerderijen	20	50%	10
Overig	9	50%	4,5
Totaal	117		58,5

Tabel 22: Verwachte jaarlijks benodigde structurele financieringsbehoefte (instandhouding)

Uit de tabel blijkt dat jaarlijks 58,5 miljoen euro per jaar nodig is om de rijksmonumenten op niveau te houden, die in aanmerking komen voor financiering via een Restauratiefonds-hypotheek.

4.3 Beschikbare middelen versus benodigde structurele middelen

Subsidiemiddelen

Uit de voorgaande paragrafen blijkt dat naar verwachting jaarlijks 58 miljoen euro subsidie-middelen per jaar nodig zijn om de rijksmonumenten, die in aanmerking komen voor subsidie, op niveau te houden.

In de periode van 2007 tot en met 2010 is 40 miljoen euro per jaar beschikbaar voor instandhouding. Geconcludeerd wordt dat het structurele budget voor subsidie in 2007 tot en met 2010 met 18 miljoen per jaar moet worden verhoogd om verdere toename van de achterstand te voorkomen.

Financieringsmiddelen

Op basis van de huidige omvang van het Revolving Fund, kan in de periode 2007-2010 jaarlijks circa 29 miljoen euro aan Restauratiefonds-hypotheken worden verstrekt en in de periode na 2010 structureel jaarlijks circa 19 miljoen euro. Om aan de berekende theoretische structurele vraag van 58,5 miljoen euro naar Restauratiefonds-hypotheken te voldoen dient het Revolving Fund in de periode 2007-2010 dan ook jaarlijks met 30 miljoen euro te worden versterkt. Zodat in 2010 het Revolving Fund in evenwicht is. De omvang van de jaarlijks te verstrekken Restauratiefonds-hypotheken is dan gelijk aan de terugvloeiende middelen (rente en aflossing). Om deze evenwichtssituatie te bestendigen is daarna jaarlijks een structurele dotatie in het Revolving Fund nodig van gemiddeld 17 miljoen euro per jaar⁸. Hierbij is rekening gehouden met een éénmalige storting van 140 miljoen euro in 2006 voor het wegwerken van de restauratieachterstand.

Totaal

Op basis van bovenstaande berekeningen kan gesteld worden dat het structurele budget per jaar in de periode van 2007 tot en met 2010 met 48 miljoen euro verhoogd zou moeten worden om de rijksmonumenten in stand te houden. Na 2010 zou deze verhoging van het budget per jaar 35 miljoen euro moeten zijn.

Periode 2007-2010

	Structurele instandhoudingsbehoefte per jaar (€ * mln.)	Beschikbare middelen per jaar (€ * mln.)	Extra benodigde middelen per jaar (€ * mln.)
Via Restauratiefonds-hypotheek (NRF)	58,5	28,5 ⁷	30
Via subsidie (BRIM)	58,0	40,0	18
Totaal	116,5	69,0	48

Tabel 23: Extra benodigde jaarlijkse structurele middelen voor instandhouding in 2007-2010

Periode na 2010

	Structurele instandhoudingsbehoefte per jaar (€ * mln.)	Beschikbare middelen per jaar (€ * mln.)	Extra benodigde middelen per jaar (€ * mln.)
Via Restauratiefonds-hypotheek (NRF)	58,5	41,5 ⁶	17 ⁸
Via subsidie (BRIM)	58,0	40,0	18
Totaal	116,5	81,5	35

Tabel 24: Extra benodigde jaarlijkse structurele middelen voor instandhouding na 2010

⁷ Deze middelen komen uit het Revolving Fund van het Nationaal Restauratiefonds.

⁸ In feite is er sprake van een benodigd bedrag wat in 2011 hoger begint dan deze 17 miljoen en na een aantal jaar afloopt naar nul, omdat het Revolving Fund in balans komt. Voor de leesbaarheid is het benodigde bedrag in dit rapport gemiddeld.

Bij vorenstaande berekening van de structurele instandhoudingsbehoefte wordt de kanttekening gemaakt dat de uitkomsten beïnvloed worden door de gemaakte aannamen. Met name het veronderstelde gebruik van de eigenaren van de (subsidie-)regelingen en de aanname dat ieder monument jaarlijks 2% van de herbouwwaarde aan instandhouding behoeft, zijn hierbij van (grote) invloed.

Bijlage 1

INDICATIE TOTALE HERSTELBEHOEFTE PER CATEGORIE NAAR REGIO

Regio	Omschrijving type	Aantal rijksmonumenten	Onderhoud	Partieel herstel	Restauratie	Totale herstelbehoefte
			(€ * mln.)	(€ * mln.)	(€ * mln.)	(€ * mln.)
1. Noord	1. Kerken	860	2,5	22,1	38,2	62,9
1. Noord	2. Woningen	4.124	7,0	16,1	34,4	57,5
1. Noord	3. Boerderijen	1.438	4,6	21,1	90,7	116,3
1. Noord	4. Molens	280	0,6	1,9	8,1	10,6
1. Noord	5. Kastelen, buitenplaatsen	74	0,2	0,4	0,6	1,2
1. Noord	6. Losse objecten	269	0,2	2,9	0,3	3,4
1. Noord	7. Overig	695	1,6	7,1	14,3	23,0
2. Oost	1. Kerken	768	5,2	19,9	81,4	106,6
2. Oost	2. Woningen	4.403	4,3	21,6	60,0	85,9
2. Oost	3. Boerderijen	1.934	3,9	26,3	58,7	88,9
2. Oost	4. Molens	220	0,7	2,8	8,7	12,2
2. Oost	5. Kastelen, buitenplaatsen	301	2,3	16,0	13,5	31,8
2. Oost	6. Losse objecten	377	0,7	3,7	14,1	18,6
2. Oost	7. Overig	741	2,4	13,7	18,1	34,2
3. West	1. Kerken	1.188	14,1	57,3	186,7	258,2
3. West	2. Woningen	19.752	28,5	116,4	237,8	382,7
3. West	3. Boerderijen	2.055	4,0	23,8	100,3	128,1
3. West	4. Molens	429	1,1	4,9	13,4	19,4
3. West	5. Kastelen, buitenplaatsen	375	3,1	13,7	28,2	45,0
3. West	6. Losse objecten	977	1,1	12,3	12,9	26,3
3. West	7. Overig	2.090	9,0	61,9	92,2	163,1
4. Zuid	1. Kerken	1.571	13,4	67,9	228,2	309,5
4. Zuid	2. Woningen	8.043	13,7	35,5	75,4	124,5
4. Zuid	3. Boerderijen	2.068	7,3	29,6	90,9	127,8
4. Zuid	4. Molens	339	1,3	4,0	17,3	22,5
4. Zuid	5. Kastelen, buitenplaatsen	248	3,0	6,9	27,8	37,7
4. Zuid	6. Losse objecten	706	1,5	6,3	29,8	37,6
4. Zuid	7. Overig	1.293	5,3	13,5	47,1	65,9

Bijlage 2

INDICATIE TOTALE HERSTELBEHOEFTE PER CATEGORIE NAAR GEMEENTEGROOTTE

Gemeente- grootte	Omschrijving type	Aantal rijks- monu- menten	Onder- houd (€ * mln.)	Partieel herstel (€ * mln.)	Restauratie (€ * mln.)	Totale herstel- behoefte (€ * mln.)
1. > 1000 rm	1. Kerken	304	5,8	10,0	88,2	104,1
1. > 1000 rm	2. Woningen	13.462	23,4	54,6	97,3	175,3
1. > 1000 rm	3. Boerderijen	114	0,3	0,7	2,9	3,9
1. > 1000 rm	4. Molens	46	0,1	0,1	2,9	3,1
1. > 1000 rm	5. Kastelen, buitenplaatsen	69	0,7	2,7	8,6	12,0
1. > 1000 rm	6. Losse objecten	453	0,7	12,5	4,0	17,1
1. > 1000 rm	7. Overig	813	6,5	29,6	39,9	76,1
2. 300-1000 rm	1. Kerken	499	3,5	39,7	118,8	162,0
2. 300-1000 rm	2. Woningen	9.441	10,1	72,4	97,8	180,4
2. 300-1000 rm	3. Boerderijen	672	2,2	17,6	33,4	53,2
2. 300-1000 rm	4. Molens	79	0,2	1,8	3,0	4,9
2. 300-1000 rm	5. Kastelen, buitenplaatsen	70	0,3	1,1	1,2	2,6
2. 300-1000 rm	6. Losse objecten	312	0,6	5,1	13,3	19,0
2. 300-1000 rm	7. Overig	959	3,2	15,2	48,7	67,2
3. 100-300 rm	1. Kerken	1.556	12,3	54,3	102,8	169,4
3. 100-300 rm	2. Woningen	8.734	11,5	37,3	129,4	178,2
3. 100-300 rm	3. Boerderijen	3.143	9,1	42,4	122,4	173,8
3. 100-300 rm	4. Molens	422	1,4	3,7	20,3	25,4
3. 100-300 rm	5. Kastelen, buitenplaatsen	430	3,5	19,2	33,5	56,1
3. 100-300 rm	6. Losse objecten	807	1,1	2,6	6,3	10,0
3. 100-300 rm	7. Overig	1.606	3,9	15,2	54,7	73,7
4. <= 100 rm	1. Kerken	2.028	13,6	63,4	224,8	301,7
4. <= 100 rm	2. Woningen	4.685	8,5	25,2	83,0	116,8
4. <= 100 rm	3. Boerderijen	3.566	8,2	40,1	181,8	230,1
4. <= 100 rm	4. Molens	721	2,0	7,9	21,4	31,3
4. <= 100 rm	5. Kastelen, buitenplaatsen	429	4,0	14,1	26,8	44,9
4. <= 100 rm	6. Losse objecten	757	1,2	5,0	33,5	39,8
4. <= 100 rm	7. Overig	1.441	4,6	36,2	28,4	69,3

Bijlage 3

GEMIDDELDE TOTALE HERSTELBEHOEFTE PER CATEGORIE, REGIO EN GEMEENTEGROOTTE

Gemiddelde gewogen totale herstelbehoefte per categorie per 2006

Omschrijving type	Aantal rijks-monumenten	Onderhoud (€)	Partieel herstel (€)	Restauratie (€)	Totale herstelbehoefte (€)
1. Kerken	4.387	8.000	38.100	121.900	168.000
2. Woningen	36.322	1.500	5.200	11.200	17.900
3. Boerderijen	7.495	2.600	13.400	45.400	61.500
4. Molens	1.268	2.900	10.700	37.500	51.100
5. Kastelen, buitenplaatsen	998	8.600	37.100	70.200	115.900
6. Losse objecten	2.329	1.500	10.800	24.500	36.900
7. Overig	4.819	3.800	20.000	35.600	59.400
Totaal	57.618	2.500	10.900	28.300	41.700

Gemiddelde totale herstelbehoefte naar regio per 2006

Omschrijving regio	Aantal rijks-monumenten	Onderhoud (€)	Partieel herstel (€)	Restauratie (€)	Totale herstelbehoefte (€)
1. Noord	7.740	2.200	9.300	24.100	35.500
2. Oost	8.744	2.200	11.900	29.100	43.300
3. West	26.866	2.300	10.800	25.000	38.100
4. Zuid	14.268	3.200	11.500	36.200	50.900
Totaal	57.618	2.500	10.900	28.300	41.700

Gemiddelde totale herstelbehoefte naar gemeentegrootte per 2006

Gemeentegrootte	Aantal rijks-monumenten	Onderhoud (€)	Partieel herstel (€)	Restauratie (€)	Totale herstelbehoefte (€)
1. > 1000 rm	15.261	2.500	7.200	16.000	25.700
2. 300-1000 rm	12.032	1.700	12.700	26.300	40.700
3. 100-300 rm	16.698	2.600	10.500	28.100	41.100
4. <= 100 rm	13.627	3.100	14.100	44.000	61.200
Totaal	57.618	2.500	10.900	28.300	41.700

Bijlage 4

BEREKENING RESTAURATIEACHTERSTAND

Restauratieachterstand

De door het ministerie geformuleerde doelstelling is: "In 2011 mag maximaal 10% van de voorraad rijksmonumenten nog een ingrijpende restauratie zou moeten ondergaan". Het al dan niet nodig hebben van een ingrijpende restauratie is in hoofdstuk 3 vertaald naar relatieve restauratiekosten van meer dan 20%. Momenteel heeft 17,1% van de rijksmonumenten nog een ingrijpende restauratie nodig (zie tabel 9). Voor het bereiken van de doelstelling voor 2011 moet ruim 41,4% van de rijksmonumenten die aan een ingrijpende restauratie toe zijn, worden gerestaureerd ($(17,1-10,0) / 17,1 = 41,4$)

Deze rijksmonumenten die aan een ingrijpende restauratie toe zijn, vertegenwoordigen 58% van de totale herstelbehoefte (=onderhoud + partieel herstel + restauratie) van alle rijksmonumenten .

Categorie	Totale herstelbehoefte gehele voorraad	Totale herstelbehoefte van monumenten met meer dan 20% relatieve restauratie- kosten	
	(€ * mln.)	(€ * mln.)	
1. Kerken	737	380	52%
2. Woonhuizen	651	303	47%
3. Boerderijen	461	346	75%
4. Molens	65	47	73%
5. Kastelen, buitenplaatsen	116	51	44%
6. Losse objecten	86	63	74%
7. Overig	286	197	69%
Totaal	2.402	1.387	58%

In de volgende tabel is berekend welke herstelbehoefte per categorie voor 2011 moet worden weggevoerd, om te realiseren dat in 2011 niet meer dan gemiddeld 10% van de rijksmonumenten toe zijn aan een ingrijpende restauratie. Deze weg te werken behoefte wordt de restauratieachterstand genoemd.

Categorie	Totale herstelbehoefte van monumenten met meer dan 20% relatieve restauratie- kosten	% te restaureren voor 2011	Te herstellen behoefte voor 2011 (=restauratie- achterstand)
	(€ * mln.)		(€ * mln.)
1. Kerken	380	41,4 %	157
2. Woonhuizen	303	41,4 %	125
3. Boerderijen - agrarisch	140	41,4 %	58
3. Boerderijen - niet agrarisch	206	41,4 %	85
4. Molens	47	41,4 %	19
5. Kastelen, buitenplaatsen	51	41,4 %	21
6. Losse objecten	63	41,4 %	26
7. Overig	197	41,4 %	82
Totaal	1.387	41,4 %	574

Een deel van de monumenteneigenaren kan beroep doen op een lening via de restauratiefondshypotheek van het NRF, een ander deel op een subsidie via de RdMz. Wanneer bovenstaande te herstellen behoefte wordt gesplitst naar beide ondersteuningsmogelijkheden, dan levert dat het volgende beeld op:

Categorie	Te herstellen behoefte (€ mln.)	Via lening bij restauratiefonds hypotheek (€ mln.)	Via subsidies bij de RdMz (€ mln.)
1. Kerken	157		157
2. Woonhuizen	125	112	14
3. Boerderijen - agrarisch	58		58
3. Boerderijen - niet agrarisch	85	76	9
4. Molens	19		19
5. Kastelen, buitenplaatsen	21		21
6. Losse objecten	26		26
7. Overig	82	16	65
Totaal	574	204	370

Voor het bepalen van de benodigde subsidie- en financieringsbehoefte om deze achterstanden weg te werken is uitgegaan van het gemiddelde subsidiepercentage dat de monumenten uit de verschillende categorieën ontvangen.

De totale subsidie- en financieringsbehoefte om de achterstanden weg te werken bedraagt 430 miljoen euro (177 + 253).

Via restauratiehypotheek

Categorie	Te herstellen behoefte (€ mln.)	Gemiddelde subsidie percentage	Financierings- behoefte (€ mln.)
2. Woonhuizen	112	72,1 %	97
3. Boerderijen - niet agrarisch	76	72,1 %	66
7. Overig	16	73,9 %	14
Totaal	204		177

Via subsidies

Categorie	Te herstellen behoefte (€ mln.)	Gemiddelde subsidie percentage	Subsidie- behoefte (€ mln.)
1. Kerken	157	70,0 %	110
2. Woonhuizen	14	70,0 %	10
3. Boerderijen - agrarisch	58	70,0 %	40
3. Boerderijen - niet agrarisch	9	60,5 %	6
4. Molens	19	67,5 %	13
5. Kastelen, buitenplaatsen	21	64,2 %	13
6. Losse objecten	26	65,8 %	17
7. Overig	65	67,3 %	44
Totaal	370		253

Bijlage 5

ONTWIKKELING VAN DE BEHOEFTE IN DE TIJD

In deze bijlage wordt meer inzicht gegeven in de ontwikkeling van het aantal rijksmonumenten, de restauratiebehoefte en de ingezette subsidiemiddelen.

Aantal monumenten

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het aantal monumenten vanaf 1993. De toename van het aantal monumenten kan voor een deel worden verklaard door de splitsing van monumentnummers in meerdere monumenten (16%), voor een deel ook door de uitbreiding van het aantal beschermde monumenten, onder andere door het MSP (84%). In de onderzoeken zijn parken en overig groen buiten beschouwing gelaten.

Omschrijving type	Voorraad 1993	Voorraad 1997	Voorraad 2001	Voorraad 2006
1. Kerken	3.029	3.197	3.455	4.388
2. Woningen	25.876	25.883	31.693	36.324
3. Boerderijen	6.349	6.402	6.305	7.495
4. Molens	1.012	1.121	1.143	1.268
5. Kastelen, buitenplaatsen	1.686	1.875	1.058	999
6. Losse objecten	762	875	1.483	2.327
7. Overig	4.098	4.473	4.268	4.817
Totaal	42.812	43.826	49.405	57.618

Restauratiebehoefte

	Restauratie- behoefte 1993 (€ * mln.)	Restauratie- behoefte 1997 (€ * mln.)	Restauratie- behoefte 2001 (€ * mln.)	Restauratie- behoefte 2006 (€ * mln.)
Woningen/Boerderijen	1.517	1.189	1.137	1.038
Kerken	499	589	670	702
Overige monumenten	169	448	595	519
Totaal	2.185	2.226	2.402	2.259

Bovenstaande tabel geeft de restauratiebehoefte (prijsspeil 2006) weer op basis van de behoefte aan restauratie en partieel herstel. Onderhoud is hier niet meegenomen, daar dit in de jaren 1993, 1997 en 2001 minder goed of geheel niet is opgenomen. De volgende tabel geeft een verdere onderverdeling naar categorieën voor de jaren 1997, 2001 en 2006.

Omschrijving type*	Restauratiebehoefte		
	1997 (€ * mln.)	2001 (€ * mln.)	2006 (€ * mln.)
1. Kerken	676	670	702
2. Woningen	508	704	597
3. Boerderijen	642	433	441
4. Molens	59	91	61
5. Kastelen, buitenplaatsen	148	119	107
6. Losse objecten	12	67	82
7. Overig	183	317	268
Totaal	2.226	2.401	2.259

Gemiddelde restauratiebehoefte

Bovenstaande tabellen laten zien dat de totale restauratiebehoefte in de tijd redelijk constant gebleven is. Doordat het aantal monumenten in de tijd significant is toegenomen, toont zich het effect van de inspanningen van de afgelopen jaren zich in de ontwikkeling van de gemiddelde restauratiebehoefte per monument. Onderstaande tabel geeft de ontwikkeling weer van de gemiddelde restauratiebehoefte (partieel herstel plus restauratie, exclusief onderhoud**) (prijsspeil 2006).

Omschrijving type*	Restauratie- behoefte**	Restauratie- behoefte	Restauratie- behoefte	Restauratie- behoefte
	1993 (€)	1997 (€)	2001*** (€)	2006 (€)
Woningen/Boerderijen	47.100	36.800	29.900	23.700
Kerken	164.600	184.200	193.900	160.000
Overige monumenten****	62.700	53.700	74.800	55.100
Totaal	51.000	50.800	48.600	39.200

* gezien de minder gedetailleerde opzet van het basisonderzoek in 1993 is een nadere detaillering van de categorieën niet mogelijk

** in voorgaande onderzoeken is onderhoud niet altijd eenduidig en volledig door de gemeenten ingevuld, daar dit niet meetelde destijds in de budgetverdeling. Om die reden wordt de restauratiebehoefte exclusief onderhoud nader beschouwd.

*** de monumenten zijn in deze tabel voor 2001 onderverdeeld op basis van cbscode en niet zoals in de rapporten uit 2001 op basis van oorspronkelijke functie.

**** in 1993 zijn alleen de kastelen en molens onderzocht.

Inzet van middelen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de subsidiemiddelen die in de periode van 1993 tot 2006 zijn ingezet. Totaal gaat het om een bedrag van ruim 1 miljard.

Uitbetaald (€ * mln.)				Totaal
	1993-1997	1997-2001	2001-2006	1993-2006
Restauratie	208	336	384	928
Instandhouding	27	37	55	119
Totaal	235	373	439	1.047

In de jaren 1997 t/m 2006 zijn met behulp van de mogelijkheid van voorfinanciering door het NRF voor een bedrag van € 92 miljoen al restauraties uitgevoerd tlv het budget 2006 t/m 2010.